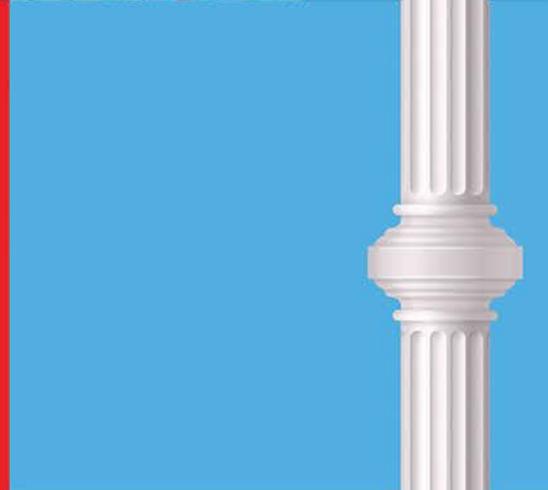

CULTURE:

MATICHONBOOK

THE STORY OF US,
FROM CAVE ART TO K-POP

ประวัติศาสตร์ “ครีเอทีฟ”
ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

MARTIN PUCHNER

คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ แปล

สำรวจการเดินทางของ
วัฒนธรรมตั้งแต่ยุคศิลปะถ้ำ
ถึงกระแสเดปอปปัจจุบัน

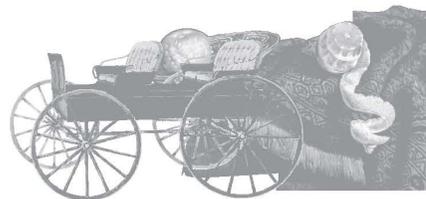
CULTURE
The Story of Us,
from Cave Art
to K-Pop

ประวัติศาสตร์ "ครีเอทีฟ"
ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

CULTURE

The Story of Us, from Cave Art to K-Pop

ประวัติศาสตร์ "ครีเอทีฟ" ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

มาร์ติน พุชเนอร์ เขียน
คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ แปล

กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน 2568

CULTURE ประวัติศาสตร์ “ครีเอทีฟ” ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

• คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ แปล

Copyright © 2023 by Martin Puchner

Published by arrangement with Calligraph LLC, through The Grayhawk Agency Ltd.

Thai language copyright © 2025 by Matchon Publishing House

พิมพ์ครั้งแรก : ตุลาคม 2568

ราคา 520 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พูชนอร์, มาร์ติน. CULTURE ประวัติศาสตร์ “ครีเอทีฟ” ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2568. 496 หน้า.

1. ประวัติศาสตร์โลก. 2. คุณากร วาณิชยวิรุฬห์, ผู้แปล. I. ชื่อเรื่อง.

909

ISBN 978-974-02-1972-9

สำนักพิมพ์มติชน | www.matchonbook.com

ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ้แจ้ว, รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์

ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ

รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภาก, หทัยชนก ชิวโมกข์ • บรรณาธิการอาวุโส : สุกชัย สุชาติสุทธธรรม

บรรณาธิการบริหาร : ปกรณ์เกียรติ ตีโรจนวานิช • บรรณาธิการเล่ม : วรัญญา บุรณากาญจน์

เจ้าหน้าที่ธุรกิจต่างประเทศและลิขสิทธิ์ : โชษิตา พานิชสวัสดิ์ • พิสูจน์อักษร : เมตตา จันทร์หอม

กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม • ศิลปกรรม : ชรินทร์น ทองจันทร์ • ออกแบบปก : ประภาพร ประเสริฐโสภาก

ประชาสัมพันธ์และการตลาด : ปรานศทิพย์ พงศ์เจตน์พงศ์, ณัชชา เขียวกล, นิธิดา ศรีสิงห์, อรจิรา ว่องรัตน์ไพศาล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาานิโคศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาานิโคศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาานิโคศน์ 1

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Matchon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannaruean Rd., Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900 Thailand

 matchonbook @matchonbook

 @matchonbook @matchonbooks matchonbook

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์ เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว กรุณาติดต่อมาที่ email: matchonbook.sales@gmail.com หรือ inbox matchonbook เพื่อขอเปลี่ยนแปลงใหม่

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

 MATICHON
PREMIUM
PRINT

ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) รับผิดชอบสั่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424 email: print.matchon@gmail.com Matchon Premium Print

สารบัญ

คำนำสำนักพิมพ์		7
คำนำผู้แปล		9
คำนำ วัฒนธรรมทำงานอย่างไร		11
บทนำ	ลึกเข้าไปในถ้ำไซเวต์เมื่อ 35,000 ปีก่อนคริสตกาล	17
บทที่ 1	ราชินีเนเฟอร์ติติและเทพเจ้าผู้ปราศจากใบหน้า	33
บทที่ 2	เพลโตผู้เผาบทโศกนาฏกรรมและประติษฐ์ประวัติศาสตร์ทางเลือกขึ้นมา	61
บทที่ 3	พระเจ้าอโศก ผู้ส่งสารไปยังอนาคต	79
บทที่ 4	เทพีจากเอเชียใต้ในนครปอมเปอี	103
บทที่ 5	ผู้แสวงบุญชาวพุทธผู้ออกตามหาร่องรอยโบราณ	127
บทที่ 6	บันทึกอนุทินช่างหมอนและอันตรรายบางประการของการทอวัฒนธรรม	151
บทที่ 7	เมื่อกองแบกแดดกลายเป็นคลังแห่งปัญญา	175
บทที่ 8	ราชินีแห่งเอริโอเปียผู้ต้อนรับหีบพันธสัญญา	199
บทที่ 9	นักบวชเร้นลับชาวคริสต์กับการฟื้นฟูศิลปวิทยาการทั้งสามระลอกในยุโรป	221

บทที่ 10	นครหลวงของแอซเท็กเผชิญกับศัตรู และผู้ชนชมชาวยุโรป	253
บทที่ 11	นักเดินเรือชาวยุโรปผู้เขียนมหากาพย์ระดับโลก	281
บทที่ 12	ยุคกระแสน์เรื่องปัญญาในแซ็ง-โดแม็งก์ และในซาหลงของปารีส	309
บทที่ 13	จอร์จ เอลิอ็อต ผู้เผยแพร่ศาสตร์แห่งอดีต	337
บทที่ 14	คลื่นญี่ปุ่นถาโถมไปทั่วโลก	363
บทที่ 15	บทละครแห่งอิสราเอลของไนจีเรีย	389
บทส่งท้าย	ในปี ค.ศ. 2114 จะยังมีห้องสมุดอยู่ไหม?	417
	กิตติกรรมประกาศ	440
	บันทึกท้ายเล่ม	446
	ภาพประกอบ	487

คำนำสำนักพิมพ์

นับตั้งแต่อดีต มนุษย์มีวิถีชีวิต ความเชื่อ หรือค่านิยมที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันอย่างน่าประหลาด แม้ว่าจะอยู่ห่างไกลกันคนละซีกโลกและดูไม่ข้องเกี่ยวกับเลยก็ตาม สิ่งที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันนี้เองคือสิ่งที่เราเรียกกันว่า “วัฒนธรรม”

แต่อะไรคือ “วัฒนธรรม” สิ่งนี้มีความเป็นมาอย่างไร แล้วมันทำงานอย่างไรกันแน่

CULTURE ประวัติศาสตร์ “ครีเอทีฟ” ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์ จะพาผู้อ่านเข้าไปสำรวจพลวัตของวัฒนธรรมในหลากหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นในโลก ทั้งการผสมผสาน เรียนรู้จากความผิดพลาด และหยิบยืมวัฒนธรรมที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ใหม่ในบริบทที่แตกต่าง ผ่านกรณีศึกษาจากทั่วทุกมุมโลก ตั้งแต่ถ้าไซเวต์ในฝรั่งเศส ตำนานพระเจ้าอโศกกับเสาศิลาที่ระจัดกระจายอยู่ตามอนุทวีปอินเดีย คลังแห่งปัญญาในกรุงแบกแดด ภาพผลงานญี่ปุ่นอย่างคลื่นยักษ์นอกฝั่งคานากาวะ ไปจนถึงกระแสความนิยมในเกาหลี โดยเชื่อมโยงทุกกรณีศึกษาผ่านแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมคือการแลกเปลี่ยน ดัดแปลง และต่อยอดอย่างต่อเนื่อง การศึกษาและเข้าใจวัฒนธรรมจึงไม่ได้เป็นเพียงการส่งต่อวิถีดั้งเดิมจากรุ่น

สู่รุ่นเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของการเก็บรักษาความสูญหาย และการกู้คืน
ของความรู้และศิลปะที่เคยถูกกลืนเลื่อนไปในตัว ไม่ว่าจะเป็นของวัฒนธรรม
ในพื้นที่ หรือเป็นของต่างวัฒนธรรม

กล่าวคือ วัฒนธรรมไม่ใช่ทรัพย์สินของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็น
ผลลัพธ์จากการปฏิสัมพันธ์อันหลากหลายโดยไม่จำกัดเพียงพรมแดน
ทางกาลเวลาและพื้นที่จริง สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนและความงดงาม
ของการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งมักเกิดจากการหยิบยืมและการประยุกต์
ใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วให้เกิดความหมายใหม่ มนุษย์พยายามสร้างความหมาย
ให้กับตนเองด้วยการเรียนรู้และปรับตัวตามสถานการณ์และบริบทที่
แตกต่างกัน การสำรวจนี้จะช่วยให้เราเห็นคุณค่าในความหลากหลาย
ของวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในโลกของเราอย่างแท้จริง

สำนักพิมพ์มติชนจึงขอเชิญชวนให้ผู้อ่านเปิดใจและร่วมสำรวจการ
เดินทางอันน่าตื่นตาตื่นใจ เพื่อเข้าใจถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อ
การดำรงอยู่ของมนุษยชาติ และให้หนังสือเล่มนี้พาทุกท่านไปเรียนรู้
ประวัติศาสตร์อันน่าตื่นตาตื่นใจของ “วัฒนธรรม”

สำนักพิมพ์มติชน

คำนำผู้แปล

วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์การสร้างสรรค์ของมนุษยชาติ จากศิลปะ
ถ้ำถึงเคป็อป

ในฐานะนัก(เรียน)ประวัติศาสตร์ที่สนใจเรื่องอารยธรรมโลกและ
หวังจะเข้าใจพัฒนาการของสังคมมนุษย์ในภาพใหญ่ ผมจำได้แม่นว่า
ตอนที่เห็น *CULTURE: The Story of Us from Cave Art to K-POP*
ของมาร์ติน พุซเนอร์ ในร้านหนังสือกลางกรุงเมื่อ 3 ปีที่แล้ว ผมรีบหยิบ
หนังสือเล่มนี้มาอ่านคำโปรยบนปกหลังแล้วพลิกดูสารบัญแบบผ่านๆ
ก่อนจะตัดสินใจซื้อมันกลับไปอ่านทันที เพราะถึงเราจะมีหนังสือประวัติ-
ศาสตร์โลกที่ไล่เรียงเหตุการณ์ตามยุคสมัยให้เลือกอ่านมากมาย และ
มีหนังสือว่าด้วยวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมจีน
วัฒนธรรมฝรั่ง หรือวัฒนธรรมอินเดียอยู่หลายเล่ม แต่โอกาสที่จะมาพบ
กับหนังสือซึ่งฉายภาพประวัติศาสตร์วัฒนธรรมหมื่นปีของมนุษย์ในส่วน
ต่างๆ ของโลก และเขียนโดยผู้เชี่ยวชาญระดับศาสตราจารย์ประจำมหา-
วิทยาลัยฮาร์วาร์ด แต่กลับมีลีลาการเขียนไม่รุ่มร่ามจำเจจนเป็นวิชาการ
เกินไปนั้น นับว่ายากเย็นราวกับงมเข็มในมหาสมุทร นอกจากนี้ ผมยัง
เคยประทับใจกับแนวคิดที่มาร์ติน พุซเนอร์ เสนอเอาไว้ในหนังสือ *The*

Written World: The power of stories to shape people, history, and civilization ที่ออกมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2017 จึงมั่นใจได้ทันทีว่า หนังสือเล่มล่าสุดของเขาจะช่วยเปิดโลกให้ผมมองเห็นสิ่งต่างๆ ในมุมใหม่อีกเป็นแน่

แล้วก็เป็นดังคาด...ผมอ่าน *CULTURE* อย่างดีมด้า โดยเฟลิดเฟลิน ไปกับกรณีศึกษาอันหลากหลาย นับตั้งแต่เรื่องประติมากรรมปริศนาในนครปอมเปอีที่ถูกกลบฝังมาตั้งแต่เกือบ 2,000 ปีที่แล้ว การที่เพลโตสร้างประวัติศาสตร์กรีกจากการอ้างคำบอกเล่าเรื่องแอตแลนติส ความมหัศจรรย์ของการรวบรวมสรรพความรู้ในกรุงแบกแดด นัยยะของภาพพิมพ์รูปแรดของดือเรอร์ ความแหวกขนบของภาพคลื่นใหญ่นอกฝั่งคานากาเวะของปรมาจารย์โฮคุไซ และเหตุไต่วรรตกรรมแห่งชาติของโปรตุเกสจึงเลือกมหากาพย์สมัยโรมันเป็นต้นแบบ หนังสือที่น่าทึ่งเล่มนี้ จะทำให้ผู้อ่านตระหนักว่าบุคคลในหน้าประวัติศาสตร์ที่เราคุ้นชื่อ ไม่ว่าจะอริสโตเติล พระกัษัมจั้ง ราชินีเนเฟอร์ตีติ หรืออิวเซเนนา รวมถึงบุคคลในยุคร่วมสมัยอย่างโวล โชยีนกา และวีแห่งวงเคบีอป BTS มีบทบาทในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของมนุษยชาติอย่างไร หนังสือที่มีขอบเขตเนื้อหากว้างขวางแต่ก็แทรกด้วยการวิเคราะห์เจาะลึกในประเด็นเฉพาะเล่มนี้ เปิดโอกาสให้ผู้อ่านแต่ละคนสามารถอ่านมันจากแง่มุมต่างๆ กัน และช่วยจุดประกายประเด็นสนทนาใหม่ๆ โดยเฉพาะความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งที่ดูห่างไกลเหลือเกินแต่กลับสัมพันธ์และส่งอิทธิพลกันอย่างลึกซึ้ง

ในฐานะผู้แปล ผมหวังว่าการปรากฏของหนังสือ *CULTURE ประวัติศาสตร์ "ครีเอทีฟ" ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์ ฉบับภาษาไทย* จะช่วยนำเสนอเรื่องราวของวัฒนธรรมในมุมที่แตกต่างออกไป แทนที่จะมัวสนใจว่าวัฒนธรรมแต่ละอย่างเป็นของชนชาติไหนและประเทศใดคิดค้นขึ้นมันขึ้นมาก่อนประเทศอื่น ด้วยเนื้อหาภายในเล่มชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน

ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์กลุ่มต่างๆ ไม่ได้เกิดจากการคิดค้นโดยกลุ่มคนหรือชนชาติใดชนชาติหนึ่งตามลำพัง แต่กลับเป็นผลลัพธ์จากการที่ผู้คนอันหลากหลายมีการติดต่อเชื่อมโยงถึงกัน จนมีการส่งต่อแนวคิด ความหมาย และเกิดการหยิบยืมวัฒนธรรมซึ่งกันและกันอย่างไม่รู้จบ แม้แต่การถกเถียงกันว่าวัฒนธรรมของชนชาติหนึ่งไปลอกแบบหรือเอาอย่างจากชนชาติไหนมาหรือไม่ ก็ไม่ได้มีความหมายเท่าไรนัก ในเมื่อไม่มีวัฒนธรรมใดจะดำรงสถานะอันบริสุทธิ์และปราศจากอิทธิพลหรือการหยิบยืมจากวัฒนธรรมอื่นๆ ได้โดยสมบูรณ์ ตัวอย่างมากมายที่มาร์ติน พุกเนอร์ คัดสรรมานำเสนอในหนังสือเล่มนี้จะช่วยตอกย้ำว่าวัฒนธรรมของมนุษย์นั้นเฟื่องฟูบนการแลกเปลี่ยน หยิบยืม การเลียนแบบ แม้แต่การตีความหรือการสื่อสารที่ผิดพลาดก็อาจช่วยสนับสนุนพัฒนาการของวัฒนธรรมได้อย่างคาดไม่ถึง

วัฒนธรรมนั้นควรถูกให้คุณค่าในฐานะสมบัติร่วมกันของมวลมนุษยชาติ และในฐานะองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเติมเต็มความเป็นมนุษย์ในตัวเรา แม้เราต่างเป็นเพียงผู้มาทีหลังในทางวัฒนธรรมด้วยกันทั้งสิ้น แต่พันธกิจหนึ่งซึ่งเราไม่อาจละเลยได้คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เราได้รับมาให้กับคนรุ่นต่อไป

ขอขอบคุณสำนักพิมพ์มติชนที่เล็งเห็นคุณค่าของหนังสือประวัติศาสตร์วัฒนธรรมโลกเล่มนี้ ขอขอบคุณทีมบรรณาธิการที่ช่วยตรวจสอบข้อเฉพาะในภาษาต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย และทำให้ต้นฉบับสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คุณากร วาณิชยวิรุฬห์

คำนำ

วัฒนธรรมทำงานอย่างไร

มีมุมมองหนึ่งอธิบายเรื่องวัฒนธรรมไว้ว่า โลกเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์หลากหลายกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มต่างยึดโยงกันผ่านวิถีปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่าวัฒนธรรม วัฒนธรรมเหล่านี้ต่างมีธรรมเนียมและศิลปะเฉพาะตัวและเป็นของผู้ที่เกิดในวัฒนธรรมนั้นๆ แต่ละวัฒนธรรมย่อมได้รับการปกป้องให้พ้นจากการแทรกแซงจากภายนอก มุมมองนี้ตั้งบนสมมติฐานว่า วัฒนธรรมเป็นกรรมสิทธิ์รูปแบบหนึ่งของผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่กับมัน ข้อดีประการหนึ่งของสมมติฐานนี้คือ การส่งเสริมให้ผู้คนเห็นคุณค่าและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งยังมอบเครื่องมือในการปกป้องวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วย ดังที่เห็นได้จากกรณีพิพาทกันหลายแห่งถูกกดดันให้ส่งคืนข้าวของซึ่งได้มาในสภาวะการอันน่ากังขาแก่เจ้าของอันชอบธรรม สมมติฐานที่ว่าวัฒนธรรมเป็นกรรมสิทธิ์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเช่นนี้ก็กลับมีคนเห็นด้วยอย่างกว้างขวางกว่าที่คิด ตั้งแต่พวกชาติภูมินิยม (Nativist) ที่ผูกพันอย่างลึกซึ้งกับประเพณีประจำชาติของพวกเขา ตลอดจนผู้ที่หวังจะหยุดยั้งการฉกฉวยทางวัฒนธรรมด้วยการประกาศว่าสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับคนภายนอก

มุมมองเกี่ยวกับวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งปฏิเสธความคิดที่ว่าวัฒนธรรมเป็นกรรมสิทธิ์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น มุมมองนี้เห็นได้ชัดเจนจากเรื่องราวของเสวียนจ่าง (Xuánzàng) หรือพระถังซัมจั๋ง นักเดินทางชาวจีนผู้ไปเยือนอินเดียและนำคัมภีร์ทางพุทธศาสนากลับมา แนวคิดนี้ยังได้รับการยอมรับโดยบรรดาปราชญ์ชาวอาหรับและเปอร์เซีย ผู้แปลงานปรัชญาของกรีก ตลอดจนสะท้อนอยู่ในวิถีปฏิบัติของเหล่าอาลักษณ์ ครุ และศิลปินอีกนับไม่ถ้วนที่ค้นพบแรงบันดาลใจจากแดนไกลเกินเขตวัฒนธรรมพื้นถิ่นตน ในช่วงเวลาของเรา มุมมองแบบหลังนี้ยังถูกสนับสนุนโดยโวล โซยinka (Wole Soyinka) และศิลปินคนอื่นๆ ซึ่งสร้างสรรค์ผลงานในช่วงหลังยุคล่าอาณานิคมของชาวยุโรป

บุคคลเหล่านี้มองว่า วัฒนธรรมไม่ได้สร้างขึ้นจากทรัพยากรของชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้น แต่มันคือผลลัพธ์จากการปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นๆ ด้วย วัฒนธรรมไม่ได้หล่อหลอมจากประสบการณ์ชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ยังมาจากการหยิบยืมรูปแบบและแนวคิดจากที่อื่นมาใช้ด้วย เพื่อช่วยให้แต่ละปัจเจกบุคคลเข้าใจและถ่ายทอดประสบการณ์ของพวกเขาในแนวทางใหม่ได้ หากมองผ่านเลนส์ที่เชื่อว่าวัฒนธรรมคือทรัพย์สินเฉพาะกลุ่ม บุคคลเหล่านี้อาจดูเหมือนเป็นผู้บุกรุก พวกเขาฉวยโอกาส หรือแม้แต่หัวขโมย ทว่าพวกเขาล้วนทำงานด้วยความถ่อมตนและท่อมเท ด้วยตระหนักดีโดยสัญชาตญาณว่า วัฒนธรรมนั้นจะงอกงามได้โดยผ่านการไหลเวียนทางวัฒนธรรม พวกเขารู้ดีว่า ความเข้าใจอย่างคลาดเคลื่อนที่มองว่าวัฒนธรรมเป็นทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้นย่อมนำมาซึ่งพาดานและข้อจำกัดที่นำไปสู่ความตึบตันในวิถีการแสดงออก

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เขียนขึ้นเพื่อสรรเสริญงานประพันธ์อันยิ่งใหญ่ ไม่ใช่การแก้ต่างให้กรอบคิดแบบตะวันตกแต่อย่างใด มุมมองเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาในหนังสือเล่มนี้ดูจะยุ่งเหยิงกว่านั้นและผมเอง

ก็คิดว่ามันเป็นมุมมองที่น่าสนใจกว่ามาก มุมมองจากอิทธิพลจากแดนไกล
ทั่วทุกสารทิศที่ได้มาบรรจบกันผ่านการติดต่อจากนวัตกรรมอันขับเคลื่อน
โดยจารีตที่แตกเป็นเสี่ยงแล้วถูกร้อยเรียงเข้าด้วยกันผ่านเศษซากที่เก็บ
กู้มาได้ ตัวบุคคลซึ่งขีดขุมุมมองเช่นนี้มักไม่เป็นที่นับหน้าถือตา บางคน
ยังไม่เป็นที่รับรู้ทั่วกันนอกเหนือไปจากในหมู่ผู้เชี่ยวชาญจำนวนหยิบมือ
แม้จนบัดนี้ ผมเองก็ไม่คุ้นหูชื่อของหลายคนมาก่อน จนกระทั่งผมเริ่มต้น
มองออกไปไกลกว่ากรอบกระแสหลัก และปล่อยให้บรรดาตัวเอกของ
หนังสือเล่มนี้นำทางผมไปตามเส้นทางสายเปลี่ยวและตรอกชอกชอยอัน
ลับตา สิ่งที่ผมได้เรียนรู้จากพวกเขา คือ ถ้าเราอยากจำกัดการท่องเที่ยว
แบบซูตริต หลีกเลี่ยงการใช้วัฒนธรรมอื่นโดยปราศจากความเคารพ และ
ปกป้องขนบธรรมเนียมที่กำลังถูกคุกคาม เราจำเป็นต้องค้นหาถ้อยคำสำนวน
ใหม่เหนือไปจากคำว่าทรัพย์สินและความเป็นเจ้าของ แต่เป็นถ้อยคำที่
สอดคล้องกับวิถีที่วัฒนธรรมดำเนินไปจริงๆ

เรื่องราวฉบับใหม่ของวัฒนธรรมค่อยๆ ปรากฏขึ้นผ่านฝีมือของ
เหล่านักสร้างสรรค์ มันคือเรื่องราวของการเชื่อมโยงกันข้ามพรมแดน
ด้านสถานที่และเวลา เรื่องของสายสัมพันธ์และอิทธิพลซ่อนเร้นที่คาด
ไม่ถึง มันไม่ใช่เรื่องราวที่ดงามเสมอไป และก็ไม่ควรถูกเล่าให้เป็นเช่น
นั้น แต่นี่คือเรื่องราวฉบับเดียวที่พวกเรามีอยู่ นี่คือประวัติศาสตร์ของ
มนุษยชาติในฐานะเผ่าพันธุ์ผู้ผลิตสร้างวัฒนธรรม เรื่องราวของพวกเรา
ทุกคน

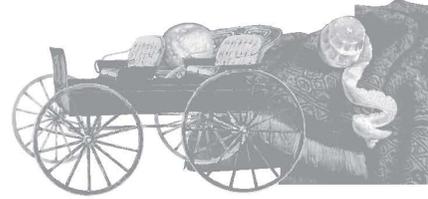
CULTURE
The Story of Us,
from Cave Art
to K-Pop

ประวัติศาสตร์ "ครีเอทีฟ"
ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

บทนำ

ลึกลงไปในถ้ำไซเวต์ เมื่อ 35,000 ปีก่อนคริสตกาล

เนิ่นนานก่อนหน้ามนุษยชาติจะถือกำเนิดขึ้นบนโลก ถ้ำไซเวต์ทางตอนใต้ของฝรั่งเศสเคยเต็มไปด้วยน้ำท่วมขัง เมื่อเวลาล่วงผ่านไป กระแสน้ำได้กัดเซาะหินปูนที่เปราะบางจนเกิดเป็นร่องธารลึก แล้วจึงไหลระบายออกไปจนหมดทิ้งไว้เพียงโพรงถ้ำขนาดใหญ่ตั้งอยู่สูงเหนือแม่น้ำอาร์เดซ ซึ่งเริ่มดึงดูดผู้มาเยือนในกาลต่อมา

ตลอดหลายพันปี หมี่หลายครอบครัวต่างหลบเข้าไปจำศีลในโพรงลึก ครั้นหมี่หายออกไป หม่าปาก็ผ่านเข้ามาและจากไป คราวหนึ่งมีแพะภูเขาเดินลึกลงไปในส่วนที่มีมืดมืดของถ้ำ มันกระโดดลงไปจนกระแทกตกลงมาอย่างแรง ก่อนที่จะไถลลงไปโพรงแคบๆ เจ้าแพะภูเขาตื่นตระหนกเมื่อพบว่าตัวเองติดอยู่ในทางตัน มันรีบย้อนกลับไปทางเดิมจนหลุดออกมาได้ แล้วจึงหมุนตัวกลับ ก่อนจะหยุดนิ่งลงในที่สุด

เมื่อบรรดาหมี่ หม่าป้า และแพะภูเขาพากันละทิ้งถ้ำไปอย่างถาวร มนุษย์จึงกล้าเข้าไปภายในถ้ำเป็นครั้งแรก พวกเขา นำคบเพลิงส่องแสงอาบให้เห็นเครือข่ายของห้องต่างๆ ภายในถ้ำที่มีพื้นเรียบเสมอกันอย่างน่าประหลาด ทั้งยังมีเสาหินรูปทรงแปลกตาที่งอกออกมาจากเพดานหรือ

ผุดขึ้นจากพื้นดินซึ่งเกิดจากน้ำที่หยดสะสมต่อเนื่องนับพันปี แสงสว่าง
ดูไบของคบเพลิงยังเผยให้เห็นร่องรอยที่ผู้อยู่อาศัยในถ้ำก่อนหน้านั้น
ทิ้งเอาไว้ ในฐานะนักเก็บของป่าและนักล่าสัตว์ บรรดาผู้ถือคบเพลิงต่าง
ก็เชี่ยวชาญการสะกดรอยสัตว์เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นหลุมที่ยุบลงจาก
การนอนของหมีตัวโตเต็มวัยหนัก 800 ปอนด์ และรอยกรงเล็บแหลมคม
ของพวกเขาที่ขีดข่วนอยู่ตามผนัง หมาป่าเองก็ได้ทิ้งร่องรอยไว้เช่นกัน
และการผจญภัยอันอัศจรรย์ของเจ้าแพะภูเขาที่ถูกบันทึกไว้ทีละย่างก้าวบน
พื้นดินเหนียวนุ่มของถ้ำ

มนุษย์ไม่เพียงแต่อ่านร่องรอยสัตว์ได้เท่านั้นแต่ยังฝึกการรอยของ
ตนเองไว้ด้วย นี่คือการเริ่มต้นกระบวนการอันยาวนานในการเปลี่ยนถ้ำ
ให้เป็นสภาพแวดล้อมใหม่ บางคราวพวกเขาทำแบบเดียวกับที่เจ้าหมี
เคยทำไว้ นั่นคือการขีดข่วนผนังถ้ำซึ่งเป็นหินปูนที่ผุกร่อน แล้วจึงเคลือบ
ด้วยชั้นดินเหนียวบางๆ ก่อนจะสร้างร่องรอยรูปบุคคลและฉากต่างๆ โดย
อาศัยนิ้วมือหรือเครื่องมือง่ายๆ พวกเขาวาดเส้นโครงร่างของหมี หมาป่า
และแพะภูเขา ราวกับจะให้เกียรติผู้ที่เคยพำนักในถ้ำมาก่อน ไม่เพียงแค่นั้น
พวกเขายังเสกสรรรูปสัตว์อื่นอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นเสือดำ สิงโต แมม-
มอธ วัวป่า กวางเรนเดียร์ และแรด ทั้งแบบลำพังตัวเดียวหรือรวมตัวกัน
เป็นฝูงขณะหลบหนีนักล่าผู้หิวโหยที่ไล่กดมา

นอกเหนือจากภาพแกะสลักแล้ว มนุษย์ยังนำถ้ำถ่านจากกองไฟ
ที่มอดแล้วมาใช้วาดภาพสัตว์และฉากที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น บางครั้งก็เอาดิน
เหนียวผสมซีเมนต์มาทาถมเติมลงในเส้นโครงร่าง เนื่องจากผนังถ้ำไม่ได้
เรียบกริบ ศิลปินจึงหยิบพื้นผิวที่โป่งนูนของผนังถ้ำมาเป็นส่วนหนึ่งของ
งาน ทำให้ผู้ชมประหลาดใจกับภาพฝูงม้าที่ผุดขึ้นมาราวกับทะยานออก
มาจากมุมถ้ำ ศิลปินบางคนพัฒนาฝีมือขึ้นจากองค์ประกอบภาพเพียง
แบบเดียว จนกระทั่งวาดปากสิงโตหรือแผงคอม้าได้แม่นยำยิ่งขึ้น พวกเขา
จะจัดวางภาพเหล่านี้ไว้ตามท่าเลสำคัญรอบถ้ำ โดยมากภาพอยู่สูงขึ้นไป

บนผนังถ้าเพื่อสร้างความตื่นตาแก่มนุษย์ที่ถือคบไฟซึ่งจะค่อยๆ มองเห็นภาพเหล่านี้ทีละภาพ ขณะที่พวกเขาเคลื่อนผ่านพื้นที่แสงสลัวนี้

ต่างจากพวกหมี มนุษย์ไม่เคยพักอาศัยภายในถ้ำเหล่านี้ (ไม่พบว่า มีกองไฟกองใดที่มีซากกระดูกสัตว์หรือร่องรอยของการปรุงอาหารเลย) พวกเขาถือคบไฟขึ้นเพียงเพื่อให้แสงสว่างภายในถ้ำ และเพื่อผลิตผงถ่านสำหรับการวาดภาพตกแต่งผนังถ้ำเท่านั้น มนุษย์โบราณเริ่มสร้างสรรค์ผลงานเหล่านี้ตั้งแต่ 37,000 กว่าปีก่อน และยังคงดำเนินการต่อเนื่องมาอีกหลายพันปี ภายใต้ความเข้าใจร่วมกันในการวาดภาพสัตว์แต่ละชนิดไม่ว่าจะเป็น แรด แพะภูเขา หรือแมมมอธ

ต่อมา เมื่อ 34,000 ปีที่แล้ว ส่วนหนึ่งของไหล่เขาพิงกล่มลงมาปิดปากถ้ำ สำหรับเหล่าศิลปินซึ่งไม่มีใครอยู่ในถ้ำขณะเกิดเหตุ นี่คือหายนะที่ปิดกั้นพวกเขาออกจากผลงานซึ่งสืบสานกันมาหลายชั่วอายุคน ทว่า นี่นับเป็นความโชคดีสำหรับเรา เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวช่วยรักษาสภาพภายในถ้ำแห่งนี้จากสัตว์และมนุษย์รุ่นต่อๆ มาซึ่งอาจเข้าไปตัดแปลงหรือทำลายถ้ำแห่งนี้จากการใช้งานในสมัยหลัง

ถ้ำไซเวต์แสดงให้เห็นพลวัตสำคัญของวัฒนธรรมที่ดำเนินไป เดิมทีแล้วมนุษย์อาจได้แรงบันดาลใจที่จะฝากผลงานของตัวเองลงบนผนังถ้ำจากรอยขีดข่วนของหมีโดยบังเอิญ แต่พอนานเข้า พวกเขาก็เปลี่ยนร่องรอยเหล่านี้เป็นงานศิลปะอย่างตั้งใจ และส่งผ่านมันจากรุ่นสู่รุ่นต่อเนื่องไปอย่างน่าทึ่ง นี่เองคือความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างหมีกับมนุษย์ เพราะหมี (และสัตว์อื่นๆ ในถ้ำ) พัฒนาผ่านกระบวนการวิวัฒนาการตามธรรมชาติ ตามอย่างที่ชาร์ลส์ ดาร์วิน ได้อธิบายไว้เป็นคนแรก กระบวนการนี้ดำเนินไปอย่างเชื่องช้าเสียจนต้องวัดระยะเวลาเป็นหลักแสนหรือหลักล้านปี

แน่นอนว่ามนุษย์เองก็อยู่ภายใต้กระบวนการวิวัฒนาการอันเชื่องช้านี้เช่นกัน แต่เราต่างจากสัตว์อื่นตรงที่เราสามารถพัฒนากระบวนการ

วิวัฒนาการอีกแบบขึ้นมาได้โดยอาศัยภาษาและเทคนิคทางวัฒนธรรม
อื่นๆ กระบวนการแบบที่ 2 นี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการถ่ายทอด
ข้อมูลและทักษะจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นถัดไปโดยไม่ต้องรอการกลายพันธุ์
ทางพันธุกรรม เพราะกระบวนการดังกล่าวไม่ได้เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ
ทางชีววิทยาของมนุษย์ หรือหากเปลี่ยนแปลงก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่
กลับช่วยให้มนุษย์สั่งสม จัดเก็บ และแบ่งปันความรู้แก่กันได้ กระบวนการ
แบบนี้รวดเร็วกว่ากระบวนการทางชีววิทยาแบบไม่เห็นฝุ่น และทำให้
มนุษย์กลายเป็นหนึ่งในบรรดาสายพันธุ์ที่แพร่หลายที่สุดบนโลก (เคียงคู่
ไปกับจุลินทรีย์และไส้เดือนซึ่งมีชีวมวลมากกว่ามนุษย์เสียอีก)

การจัดเก็บและถ่ายทอดวัฒนธรรมทำให้มนุษย์ต้องหาหนทางเก็บ
สะสมองค์ความรู้และส่งต่อไปยังคนรุ่นถัดไปโดยอาศัยช่องทางอื่นนอก
เหนือจากดีเอ็นเอ มนุษย์จึงพัฒนากลวิธีในการจดจำ การถ่ายทอดความ
รู้ผ่านการศึกษา และการพึ่งพาอุปกรณ์ช่วยจำภายนอกเพื่อบรรลุจุดประ-
สงค์นั้น ถ้าโชเวต์คือหนึ่งในอุปกรณ์ที่ว่ามา ในฐานะสถานที่ที่มนุษย์รุ่น
แล้วรุ่นเล่าต่างหวนกลับมาเยือนเพื่อร่วมกันทำโครงการที่ไม่มีใครทำ
สำเร็จได้ตามลำพัง ศิลปินแต่ละรุ่นเรียนรู้เทคนิคและสานต่อผลงานของ
ศิลปินรุ่นก่อนด้วยการรักษาและปรับปรุงสิ่งที่บรรพบุรุษของตนได้ทำไว้
ความคิดที่ว่ามนุษย์อาจสร้างผลงานรูปแบบเดียวกันภายในถ้าเดียวกัน
เป็นเวลายาวนานนับพันปีนั้นสำหรับเราแล้วแทบจะเป็นเรื่องที่จินตนาการ
ไม่ออก แต่บรรดามนุษย์ยุคแรกมีความตระหนักดีถึงความสำคัญของการ
เก็บรักษาความรู้และการถ่ายทอดแนวคิดไปสู่คนรุ่นหลัง

สิ่งใดที่ถูกถ่ายทอดผ่านความร่วมมือระหว่างรุ่นในสถานที่อย่างถ้า
โชเวต์นะหรือ อย่างแรกเลย มนุษย์ได้ถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติ (Know-
How) หรือก็คือความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวิถีจัดการกับธรรมชาตินั้นๆ
นั้นหมายรวมไปถึงศิลปะการสร้างเครื่องมือและการก่อไฟ เมื่อเวลาผ่านไป
ความรู้เชิงปฏิบัติเหล่านี้ก็ขยายขึ้นไปถึงการเพาะปลูกพืชอาหาร และคืบ

หน้าไปสู่เทคโนโลยีซึ่งอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ในที่สุด องค์ความรู้ที่เพิ่มขึ้นนี้จำเป็นต้องอาศัยสถาบันที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น วัด หอสมุด อาราม และมหาวิทยาลัย ซึ่งล้วนมีบทบาทการเก็บรักษาและถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้แก่ผู้อื่น

แต่สิ่งที่ถูกบันทึกไว้บนผนังถ้ำไซเวต์ไม่ใช่ความรู้เชิงปฏิบัติ หากเป็นสิ่งที่ใกล้เคียงกับสิ่งที่ทุกวันนี้พวกเรามองว่าเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะกับศาสนา ในห้องหนึ่งของถ้ำ ศิลปินถ้ำได้จัดวางกะโหลกหมีเอาไว้บนก้อนหินที่โผล่ออกมาราวกับแท่นบูชา นั่นคงเป็นร่องรอยพิธีกรรมที่เคยกระทำกันในถ้ำแห่งนี้ ภาพวาดชิ้นหนึ่งแสดงท่อนล่างของสตรีพันเกี่ยวอยู่กับสิ่งที่มียูปร่างคล้ายมนุษย์แต่มีศีรษะเป็นวัว ภาพวาดของสิ่งมีชีวิตคู่นี้เชื่อมโยงกับความอุดมสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัด และไม่ได้แสดงถึงโลกของผู้วาดภาพในแบบเดียวกับภาพอย่างภาพฝูงสัตว์หลบหนีนกล่า แต่กลับสื่อถึงตำนานโดยใช้ภาพดังกล่าวเชื่อมโยงกับเรื่องราวสำคัญที่มีความหมายเฉพาะเจาะจง ร่องรอยกลุ่มสุดท้ายประกอบด้วยสัญลักษณ์เชิงนามธรรมบางที่สัญลักษณ์พวกนี้อาจมีความหมายที่ได้รับผ่านพิธีกรรมหรือเรื่องเล่าและทำให้มันกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบสัญลักษณ์ที่ต่างจากวิถีชีวิตประจำวันภายนอกถ้ำมาก

ทั้งกะโหลกหมี รูปบุคคลในตำนาน และสัญลักษณ์นามธรรมต่างแสดงให้เห็นว่าถ้ำแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์พิเศษที่มีพิธีกรรมแสงเงา เรื่องเล่า และดนตรีมาเกี่ยวข้อง มีการค้นพบขลุ่ยและเครื่องดีโนถ้ำยุคก่อนประวัติศาสตร์ รวมถึงการค้นพบเครื่องหมายบางอย่างบนผนังถ้ำ ที่อาจระบุตำแหน่งที่มีคุณลักษณะเสียงสะท้อนบางอย่าง หรืออาจบอกพิศวัตน์ว่านักร้องและนักดนตรีควรประจำอยู่ตรงจุดไหน

มนุษย์เข้าไปในถ้ำอย่างถ้ำไซเวต์เพื่อสรรค์สร้างความเป็นจริงในแบบฉบับของตน และทำความเข้าใจชีวิตในโลกภายนอกที่พวกเขาต้องต่อกรกับเหล่าสัตว์นักล่าไม่รู้จบอย่างที่ปรากฏบนผนังถ้ำ สิ่งที่ตั้งใจให้

มนุษย์เหล่านี้มายังถ้าไม่ใช่ความหวังจะพัฒนาความรู้เชิงปฏิบัติ หากแต่เป็นบางสิ่งที่ตอบคำถามพื้นฐานของการดำรงอยู่ของพวกเขาว่า เหตุใดพวกเขาจึงมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ เหตุใดพวกเขาจึงมีความสัมพันธ์พิเศษกับสัตว์อื่นๆ คำถามเกี่ยวกับการเกิดการตาย จุดเริ่มต้นและจุดจบ และเหตุใดพวกเขาถึงมีศักยภาพและปรารถนาจะเข้าใจความสัมพันธ์ของตนกับจักรวาล ถ้าคือสถานที่ที่มนุษย์ใช้เพื่อสร้างความหมาย ไม่ใช่เพียงประเพณีความรู้เชิงปฏิบัติ แต่อาจเพื่อเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าความรู้เชิงเหตุผล (Know-Why)

ครั้นเวลาผ่านไป สิ่งที่เริ่มต้นขึ้นในถ้ำอย่างภาพวาด สัญลักษณ์ และพิธีกรรม ก็พัฒนาไปสู่ธรรมเนียมปฏิบัติอื่นๆ ความรู้เชิงปฏิบัติที่สั่งสมขึ้นก็ช่วยให้มนุษย์สร้างที่อยู่อาศัยขึ้นมามากเองได้ บ้างใช้เป็นที่พักพิง บ้างกลายเป็นสถานที่ที่มนุษย์ไปเยี่ยมเยือนในโอกาสพิเศษ เช่น เพื่อประกอบพิธีกรรม (วัดและโบสถ์) เพื่อทำการแสดง (โรงละครและหอแสดงดนตรี) และเพื่อเล่าเรื่อง เมื่อมีความรู้เชิงปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น เราก็พัฒนาวิถีทางใหม่ๆ เพื่อทำความเข้าใจที่ทางของเราในจักรวาล และสร้างความหมายให้แก่การดำรงอยู่ของเรา

เมื่อมองจากมุมของเราในปัจจุบัน ความรู้เชิงปฏิบัติหรือความสามารถในการจะเข้าใจและจัดการโลกธรรมชาตินั้นเกี่ยวข้องกับเครื่องมือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่วนความรู้เชิงเหตุผลนั้นเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมในฐานะกิจกรรมที่มนุษย์ทำเพื่อสร้างความหมายหรือก็คือปริมณฑลของมนุษยศาสตร์

หลายพันปีหลังจากเหตุการณ์ไหลเขาล่มที่ไซเวต์ มนุษย์กลุ่มที่ 2 พบทางเข้าถ้ำที่เปิดออกชั่วคราวซึ่งอาจเป็นเพราะเหตุโคลนถล่มอีกครั้ง ลอก มนุษย์กลุ่มนี้แตกต่างจากคิลปินถ้ำกลุ่มเดิมอย่างมากด้วยมีช่วงชีวิตอยู่ห่างกันหลายพันปี มนุษย์กลุ่มหลังมาจากวัฒนธรรมที่มีตำนานเรื่องเล่า พิธีกรรม สัญลักษณ์ และวิถีการเข้าใจโลกที่ต่างออกไปจากกลุ่ม

เดิม ผู้มาเยือนกลุ่มหลังนี้อาจพิศวงกับภาพวาดอันวิจิตรที่คนรุ่นก่อนสร้างขึ้นเหมือนกับเรา แต่บางอย่างกลับดึงดูดพวกเขาอย่างถ้ำ พวกเขาพยายามตีความสิ่งที่ได้เห็นโดยหยิบเอาความเข้าใจทางวัฒนธรรมของตนมาใช้อธิบายร่องรอยที่ไม่อาจเข้าใจได้จากอดีตอันไกลโพ้นเหล่านี้ และมีความเป็นไปได้ว่าพวกเขาสานต่อผลงานในถ้ำด้วยการตกแต่งของตบลงไปเพิ่มบนสิ่งที่มียุคเดิม

ต่อมาเหตุดินถล่มระลอกสองได้ปิดตายถ้ำแห่งนี้เอาไว้เป็นเวลา 28,000 ปี การปิดตายถ้ำครั้งนี้ได้ซ่อนร่องรอยอันล้ำค่าแต่ก็ช่วยรักษามันเอาไว้ได้ในขณะเดียวกัน จนกระทั่งทีมนักสำรวจมืออาชีพสมัครเล่นนำโดยฌอง-มารี โชเวต์ (Jean-Marie Chauvet) ค้นพบถ้ำดังกล่าวเมื่อ ปี ค.ศ. 1994 ถ้ำแห่งนี้จึงได้รับการตั้งชื่อตามเขา

เหตุการณ์ดินถล่มนี้เป็นเครื่องย้ำเตือนถึงความเปราะบางของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะต้องอาศัยช่องทางการสื่อสารอย่างต่อเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมนั้นอาศัยความทรงจำที่มนุษย์สร้างขึ้นและเทคนิคในการสั่งสอน ต่างกับวิวัฒนาการทางชีววิทยาที่แม้จะดำเนินไปอย่างเชื่องช้าแต่ก็รักษาการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ไว้ในดีเอ็นเออย่างถาวร เทคนิคในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมต่างๆ และสถาบันที่พร่ำสอนมันอาจเสื่อมลงอย่างง่ายดายหากผู้คนหมดความสนใจมันลงไปหรือถูกปัจจัยภายนอกทำลายอย่างในกรณีที่เส้นทางการถ่ายทอดขาดสะบั้นลง ไม่ว่าจะเป็นเพราะดินถล่มสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง หรือสงคราม ความรู้ต่างๆ ก็จะสามารถสูญและมลายหายไปตลอดกาล เว้นเสียแต่จะเหลือร่องรอยอย่างภาพวาดในถ้ำที่เป็นร่องรอยเชิงวัตถุบางอย่างให้ผู้มาทีหลังพอคาดเดาได้ว่าสิ่งที่เคยตั้งใจจะถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังนั้นคืออะไร ร่องรอยการประดับประดาในถ้ำเป็นเพียงเศษเสี้ยวของวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ไปกว่านั้น มันเป็นเพียงเศษเสี้ยวที่ปราศจากคำอธิบายใดๆ สิ่งที่ขาดหายไปจากเศษเสี้ยวเหล่านั้นคือ

ภาพรอยประทับมือจากการพนสีภายในถ้ำไซเวต์ที่สื่อถึงลายเซ็นของปัจเจกชนแต่ละคน
โดยโกลด์ วาเล็ต (Claude Valette)

การถ่ายทอดปากต่อปากของเรื่องเล่า การแสดง พิธีกรรม และตำนาน ซึ่ง
จะช่วยเติมความหมายให้ร่องรอยเหล่านี้ได้เต็มที่ แต่การมีร่องรอยเหล่านี้
หลงเหลืออยู่ก็ยิ่งดีกว่าไม่มีอะไรเหลือเลย เพราะมันช่วยให้มนุษย์กลุ่มที่
2 และมนุษย์กลุ่มที่ 3 อย่างพวกเราได้แหม่มองย้อนกลับไปยังอดีตกาล

บางครั้งศิลปินถ้ำจะจุ่มมือลงในดินเหนียวหรือสีย้อมแล้วฝากรอย
ประทับเอาไว้บนผนัง บางทีสิ่งนี้อาจเป็นการระลึกถึงร่องรอยเก่าของหมี
บางครั้งพวกเขาก็พนสีรอบฝ่ามือที่วางทาบบนผนังหิน ทิ้งไว้เพียงโครง
ร่างของมือที่แยกออกจากบริเวณอื่นอย่างชัดเจน รอยประทับมือบางรอย
มีลักษณะที่ชัดเจนพอจะบอกได้ว่ามาจากคนคนเดียวกัน พวกเขาสื่อสาร
บางอย่างในฐานะปัจเจกกว่า ฉันเคยอยู่ตรงนี้ ฉันร่วมสร้างโลกเชิงสัญลักษณ์
นี้ ฉันทิ้งร่องรอยนี้ไว้สำหรับอนาคต

ประสบการณ์ของมนุษย์กลุ่มที่ 2 ที่ได้เข้าไปในถ้ำไซเวต์บ่งบอก
อีกแง่มุมที่สำคัญของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมคือการกู้คืน ตั้งแต่หลัง

ยุคของถ้าไซเวต์ก็มีถ้า วัด และหอสมุดถูกทำลายไปมากมายนับไม่ถ้วน ทั้งด้วยภัยธรรมชาติและมีมือมนุษย์ ทุกครั้งที่มีการทำลายล้างเกิดขึ้น เส้นทางการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็ถูกตัดขาดไป บางครั้งเส้นทางการ กลับมาดำเนินต่อได้หลังจากหยุดชะงักไปนาน หรืออาจไม่หวนกลับมา ดำเนินต่อเลยก็ได้ นั่นหมายความว่า มนุษย์เราต้องเผชิญประสบการณ์ คล้ายกับบรรดาผู้ไปเยือนถ้ำกลุ่มที่ 2 ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ประสบการณ์ที่ว่าคือ การเผชิญหน้ากับเศษซากของวัฒนธรรมซึ่งถูกลืม ประสบการณ์ทำนอง นี้พบได้ทั่วไปและกระตุ้นความสร้างสรรค์อย่างน่าทึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอียิปต์โบราณที่เกิดขึ้นใต้เงาพระมิดใหญ่จากอดีตอันไกลโพ้น นักปราชญ์ชาวจีนที่ให้การยกย่องยุคทองของราชวงศ์โจว ชาวแอซเท็กที่ เคารพซากปรักหักพังของอารามที่พวกเขาพบในแอ่งเม็กซิโก ชาวอิตาลี สมัยใหม่ที่หลงเสน่ห์ไปกับซากนครปอมเปอีซึ่งถูกเผาไฟทั้งทำลายและ รักษามันเอาไว้ภายใต้ชั้นเถ้าถ่าน การมองย้อนกลับไปในอดีต การพยายามทำความเข้าใจและกระตุ้นการฟื้นคืนมันขึ้นมาอีกครั้งจุดประกาย นวัตกรรมและการปฏิวัตินับไม่ถ้วน แม้แต่คำว่า “การปฏิวัติ” (Revolution) เดิมก็หมายความว่า “การกลับมา” (Return)

ดังปรากฏการณ์ที่ว่า มนุษยศาสตร์ในฐานะสาขาวิชาหนึ่งก็ถือกำเนิดขึ้นมากกว่าหนึ่งครั้งด้วยความปรารถนาจะฟื้นคืนอดีตที่เพิกู้คืนกลับมา อย่างในประเทศจีน นักวิชาการอย่างหานอวี่ (มีช่วงชีวิตระหว่างปี ค.ศ. 768-824) ปฏิเสธพุทธศาสนาและสนับสนุนให้หวนกลับไปยึดถือตำราของขงจื้อ ซึ่งเขาเชื่อว่าต้นฉบับเหล่านี้ได้สูญหายไปแล้ว ภารกิจฟื้นฟูตำราเก่าเหล่านี้สำหรับเขาและคนอื่นๆ หมายถึงความจำเป็นในการสถาปนาสาขาวิชาใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ การตีความ และการถ่ายทอดความรู้ ส่วนในแถบตะวันออกกลาง นักปรัชญาอย่างอิบนุ ซีนา (Ibn Sina) ซึ่งมีช่วงชีวิตระหว่างปี ค.ศ. 980-1037 เองก็เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการแปลและตีความข้อเขียนจากยุคก่อนอิสลาม นั้นรวมไปถึง

งานปรัชญากรีก เพื่อสังเคราะห์ความรู้แบบต่างๆ ขึ้นใหม่ในบริบทของอิสลาม

เรื่องราวทำนองเดียวกันนี้ยังเกิดขึ้นในยุโรป เมื่อกวีและนักวิชาการชาวอิตาลีกลุ่มเล็กๆ เริ่มค้นหาต้นฉบับงานคลาสสิก บางฉบับมายังอิตาลีผ่านทางนักวิจารณ์ชาวอาหรับ จนชาวอิตาลีผู้ใฝ่รู้เหล่านี้ค่อยๆ ค้นพบโลกที่หายไป (จากวัฒนธรรมของพวกเขา) พวกเขาขวนขวายและตรวจแก้ต้นฉบับเก่า แล้วนำเอาสิ่งที่พวกเขาเรียนรู้มาเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตน ในเวลาต่อมา นักวิชาการได้ตั้งชื่อยุคที่ความรู้หยุดชะงักกว่ายุคกลางซึ่งเป็นยุคที่ความรู้คลาสสิกสูญหายไป ตามมาด้วยการเกิดใหม่ของความรู้หรือที่เรียกว่ายุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ทว่าคำเรียกยุคเหล่านี้อาจบดบังความจริงที่ว่ายุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการของอิตาลีนั้นไม่ใช่ช่วงเวลาแห่งการเกิดใหม่ที่พิเศษแต่อย่างใด แต่เป็นเพียงการเผชิญหน้ากับเศษเสี้ยวของอดีตที่เข้าใจได้อย่างเลือกรางอีกครั้ง ไม่เพียงแค่นั้น การกู้คืนเริ่มมาตั้งแต่ช่วงที่เรียกว่ายุคกลางหรือยุคมืดแล้ว ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมนั้นประกอบด้วยยุคหยุดชะงักและการกู้คืนเสมอมา

หนังสือเล่มนี้บอกเล่าเรื่องราวของวัฒนธรรมโดยเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดเก็บ การสูญหาย และการกู้คืน นั่นหมายความว่าหนังสือเล่มนี้พุ่งความสนใจไปยังสถานที่และสถาบันที่สำคัญต่อการสร้างความหมาย นับจากร่องรอยแรกสุดที่มนุษย์ทิ้งไว้ในสถานที่อย่างถ้ำไซเวต์ ไปจนถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพีระมิดในอียิปต์และโรงละครกรีก อารามในพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา นครรัฐลอยน้ำอย่างเตนอซติตลันในเม็กซิโก ห้องสตูดิโอลี (studioli) ของอิตาลี และซาลงในปารีส ตลอดจนคอลเลกชันของสะสม ห้องสารภรณ์

และพิพิธภัณฑ์ซึ่งทุกวันนี้เรายังไปเยี่ยมชมได้ยามโหยหาอดีต สถานที่ทั้งหมดนี้ทำหน้าที่เป็นสถาบันที่ผลิต อนุรักษ์ เปลี่ยนแปลง และถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปะและมนุษยศาสตร์ให้กับคนรุ่นต่อไป

สถาบันเหล่านี้ล้วนตั้งอยู่บนเทคนิคการจัดเก็บแบบต่างๆ ตั้งแต่งานประติมากรรม จิตรกรรม การเล่าเรื่อง ดนตรี และพิธีกรรม ไปจนถึงสิ่งที่อาจกล่าวได้ว่าทรงพลังที่สุดในบรรดาเทคนิคการจัดเก็บทั้งปวง นั่นคือการเขียน การพัฒนาวิธีการเขียนที่หลากหลายนำไปสู่การสร้างโรงเรียนอาลักษณ์ในเมโสโปเตเมียและอียิปต์ ห้องสมุดของชาวอาหรับ สคริปต์-ทอเรียในยุคกลาง (“สถานที่เพื่อการเขียน”) คลังของสะสมในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ สารานุกรมในยุคเรืองปัญญา และอินเทอร์เน็ต การพิมพ์ซึ่งพัฒนาขึ้นครั้งแรกในจีนและคิดค้นใหม่ขึ้นมาอีกครั้งในยุโรปเหนือ กลายเป็นช่องทางสำคัญที่ช่วยเพิ่มการเข้าถึงเรื่องเล่าที่เป็นลายลักษณ์อักษร และเปิดทางให้รูปภาพเผยแพร่ออกไปได้อย่างกว้างขวาง ยังมีธรรมเนียมการบอกเล่าปากเปล่าและเครือข่ายความรู้อย่างไม่เป็นทางการที่ปรากฏอยู่จนถึงยุคของเราคู่ขนานไปกับการเขียนและการพิมพ์ ธรรมเนียมเหล่านี้ยังทำหน้าที่เป็นช่องทางสำคัญอีกทางในการถ่ายทอดความรู้สู่รุ่นต่อไป

ไม่ว่ากลวิธีในการจดจำและจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้จะดีเยี่ยมเพียงใด วัตถุประสงค์วัฒนธรรมและธรรมเนียมปฏิบัติก็ยังคงสูญหาย บ้างก็ถูกทำลายหรือถูกละเลยอยู่เสมอ ทำให้ผู้คนรุ่นหลังต้องมาตีความการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่พวกเขาไม่เข้าใจ หรือการแสดงออกทางวัฒนธรรมนั้นอาจมีการเก็บรักษาไว้เพียงบางส่วนและไม่เพียงพอที่จะทำให้เข้าใจได้ทั้งหมด ผลลัพธ์ที่เลื่องไม่ได้ของการเสื่อมโทรมและการสูญหายดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความเข้าใจผิดที่แพร่กระจายไป โดยคนรุ่นใหม่แต่ละรุ่นต่างก็สร้างความเชื่อที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับอดีตขึ้นมา

แม้ว่าการหยุดชะงักและข้อผิดพลาดในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

จะเป็นสิ่งที่น่าเสียดาย แต่มันก็ไม่อาจหยุดวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงได้ ตรงกันข้าม สิ่งเหล่านี้อาจเป็นผลดียิ่งที่นำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ทำนองเดียวกับการปรับตัวทางชีววิทยาซึ่งดำเนินผ่านข้อผิดพลาด (แบบสุ่ม) ในลำดับสารพันธุกรรม

วัฒนธรรมเองก็ปรับตัวผ่านข้อผิดพลาดในการถ่ายทอดเช่นกัน ข้อผิดพลาดเหล่านี้คือวิถีที่ทำให้วัฒนธรรมได้ทดลองผิดถูก เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้ถ่ายทอดมุมมองของตนเองไปยังอดีตและมอบแรงผลักดันให้มีการสืบสานวัฒนธรรมนั้นต่อไป

หากบทละครหนึ่งของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมได้รับการอนุรักษ์ สุนทรีย และกวีคืน (ที่มักเติมไปด้วยข้อผิดพลาด) บทละครอีกบทก็ว่าด้วยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ ปฏิสัมพันธ์เหล่านี้เป็นผลพวงจากสงครามและการรุกราน หรือไม่ก็เกิดขึ้นจากการค้าและการเดินทาง ทั้งหมดนี้ล้วนนำไปสู่วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ อารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดหลายแห่งพัฒนาขึ้นมาได้โดยการหยิบยืมแบบอย่างมาจากวัฒนธรรมอื่น เช่น คราวที่กษัตริย์อินเดียนำเข้าศิลปะการสร้างเสามาจากเปอร์เซีย คราวที่ชาวโรมันนำเข้าวรรณกรรม ละคร และเทพเจ้าจากกรีก คราวที่ชาวจีนเดินทางหาคัมภีร์ทางพุทธศาสนาในอินเดีย คราวที่คณะทูตชาวญี่ปุ่นเดินทางข้ามไปยังจีนเพื่อเรียนรู้ตำรา สถาปัตยกรรม และพิธีกรรมใหม่ๆ คราวที่ชาวเอธิโอเปียสร้างเรื่องราวต้นกำเนิดเชื่อมเข้ากับพระคัมภีร์ของชาวยิวกับไบเบิลของชาวคริสต์ และคราวที่ชาวแอซเท็กได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่พวกเขาพบในแอ่งเม็กซิโก

เมื่อข้อได้เปรียบของการปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมเป็นที่ประจักษ์ ผู้ปกครองที่มองการณ์ไกลบางคนจึงสนับสนุนกระบวนการเหล่านี้โดยเจตนา หนึ่งในนั้นคือจักรพรรดิญี่ปุ่นผู้ส่งคณะทูตไปยังจีน อีกคนคือฮารูน อัล-ราชิด (Haroun al-Rashid) แห่งกรุงแบกแดด ผู้รวบรวมความรู้จากหัวเมดิเตอร์เรเนียนและตะวันออกกลางมายังห้องสมุดที่เขาเรียกว่า

มาร์ติน พุชเนอร์ จะพาคุณไปสำรวจพลวัตของวัฒนธรรม ผ่านกรณีศึกษาจากหลากหลายยุคสมัยและพื้นที่ทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ ภาษา ดนตรี หรือแม้แต่เทคโนโลยี ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงศตวรรษที่ 21 ชวนให้เห็นว่าร่องรอยเหล่านี้คือวัฒนธรรมที่มนุษย์รุ่นก่อนพยายามฝากความหมายของมันเอาไว้บนโลก พร้อมเน้นย้ำว่าวัฒนธรรมอาจไม่ใช่สิ่งบริสุทธิ์แท้และเป็นของกลุ่มใดเพียงกลุ่มเดียว หากแต่เป็นผลลัพธ์จากการผสมผสาน การหยิบยืม และการแปรรู้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ร่วมสำรวจความหมายของความเป็นมนุษย์และความเป็นวัฒนธรรมที่เชื่อมโลกทั้งใบเข้าด้วยกัน ผ่านการปะทะ แลกเปลี่ยน สร้างสรรค์ และค้นพบซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทุกเรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ ล้วนเป็นเครื่องยืนยันว่า “วัฒนธรรม” ไม่ใช่ทรัพย์สินของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ทว่าเป็นเรื่องราวของ “เรา” ทุกคน

ISBN 978-974-02-1972-9

9 789740 219729

ประวัติศาสตร์

520.-